

Elev vid Härnösands gymnasium 1816-1819, inskriven vid Uppsala universitet 24 okt 1820, utexaminerad från teologiska seminariet dec 1822, prästvigd i Härnösand 20 febr 1825, förestod missionärstjänsten i Arjeplog och Arvidsjaur 1825-26, pastor i Enontekis (nuvarande Karesuando) 18 maj 1825, pastoralexamen i Härnösand 5 dec 1843, förordnad att företa en visitationsresa i lappmarkerna 13 dec 1843, kyrkoherde i Pajala 27 okt 1848, utgivare av tidskriften *Ens ropandes röst* 1852 - 1854. Väckelsepredikant. Ledamot av VS 1839.

Av vad L-s skrev på äldre dagar framgår, att han var bitter på sin fattiga barndom och på sin far, medan han gärna tänkte tillbaka på sin mor och åren hos halvbrodern Carl Eric i Kvikkjokk, dit han kom vid 8 års ålder. Han beskriver brodern som "en huld fader", och när han 16 år gammal skrevs in vid gymnasiet i Härnösand ägde han tack vare honom goda skolkunskaper, nödvändig fostran och minnet av strävsamma men glada ungdomsår. Skoltiden var ekonomiskt besvärlig, men L-s drog sig fram på ett mindre stipendium, konditionering och bidrag från vänner till fadern och brodern. Gymnasiet var framförallt en prästutbildningsanstalt med klen undervisning i levande språk och ingen i naturalhistoria. Grunderna i växtkännedom hade L-s bibragts i Kvikkjokk av sin bror och genom självstudier under åren i Härnösand. I juni 1819 ansågs L-s av sina lärare mogen för universitetsstudier.

Under följande sommar företog han en botanisk exkursion till Jämtland och angränsande delar av Norge. För vintern hade han fått ett s k viaticibrev som gav honom tillstånd att dra fram genom n delen av Härnösands stift från Överkalix till Åsele, predika i kyrkorna och uppbära offer i kontanter, ett för fattiga studerande vanligt sätt att skaffa medel till fortsatt utbildning. Under sommaren botaniserade han i fjällen, blev på hösten student i Uppsala och skrevs följande termin in vid Teologiska seminariet. Han hade med en viss omtänksamhet skänkt en samling fjällväxter till VA och fick nom självstudier under åren i Härnösand. I därifrån 21 ett väl tilltaget understöd för en sommarresa till Lule lappmark. Väderleken gjorde både dit- och hemresan besvärlig, och han kom tillbaka först i dec efter att i motvind ha tillbragt nio veckor till sjöss på Bottenviken. L-s hade under sina färder upptäckt för Sverige och Skandinavien nya växter och hedrades med att få en uppsats om sina fynd införd i VA:s Handlingar 1822. Under vårterminen fortsatte han vid seminariet - lärokursen var ettårig, men L-s finns antecknad som deltagare 3 terminer - och studerade dessutom botanik under ledning av Göran Wahlenberg, som han sommaren 1822 fick följa på en resa till Skåne. Avsikten med skåneresan, som bekostades av VA, var att rita av växter för Sv botanik, ett planschverk som efter skiftande öden 1822 övertagits av VA med Wahlenberg som redaktör.

I dec tog L-s examen vid seminariet. Under hösten och följande vårtermin författade han Om möjligheten och fördelen af allmänna uppodlingar i Lappmarken, en bok i vilken han med stöd av litteratur och egna erfarenheter skildrar Lapplands växtvärld, djurliv, klimat och näringsliv. Han har en ljus syn på framtida odlingar och sällar sig därmed till den långa rad av optimister som annat möjlighet till stora skördar på Lapplands myrar. Sommaren 1823 for L-s till Arjeplog och återvände till Uppsala hösten 1824 efter 2 sommars flitig botanisering stödd av VA (VAH 24, 26) .

Ett par månader efter prästvigningen 1825 utsågs L-s till pastor i Enontekis (från 1907 Karesuando) och tillträdde tjänsten i mars 1826 efter att ett år ha varit placerad som missionär bland Arjeplogs lappar, som han följde på sommarflyttningen till Norge. Hans närmaste och mödosamma uppgift var att lära sig finska, som var pastoratets religiösa språk, och först efter 5 år ansåg han sig ha de nödvändiga kunskaperna. Sin prästtjänst handhade han med allvar och nit, och sina predikningar byggde han på pietismens andliga tradition.

Den tid som inte togs i anspråk av ämbetet och en växande familj ägnade L-s åt naturalhistorien. Till Enontekis ledde ingen landsväg, men prästgården låg vid färdleden mellan Torneå och Nordnorge och Karesuando by besöktes sommar och vinter av resenärer på väg till eller från Tromsö och Alta och under höst och vår av flyttande lappar. L-s brevväxlade med flera botanister, några besökte honom och han sände söderut tusentals pressade växter. Han fortsatte att teckna för Sv botanik, vars redigering övertagits av P F Wahlberg, och när utgivningen avbröts 1843 hade han ritat mer än 100 planscher. Enligt S Selander hör några av dem till detta praktverks vackraste. Under många år bytte L-s botaniska nyheter med prof Elias Fries och floraförfattaren C J Hartman men blev ovän med båda vid tvister om namngivning och arträttigheter. Med Wahlenberg brevväxlade han och behöll en respektfull vänskap

så länge denne levde. Tack vare honom blev L-s ledamot av VS och fick av sällskapet ett stipendium och sitt arbete *Loca parallela plantarum* 1839 tryckt i dess *Nova Acta*. I denna avhandling har han samlat sin kunskap om fjällvärldens vegetation. Han beskriver nya arter och klassar i vissa fall tidigare beskrivna som varieteter alstrade av växtförhållandena.

Märkligare än artbestämningarna är de skarpsinniga iakttagelserna av ljusets, jordmånens och klimatets betydelse för utformningen av Lapplands växtvärld. I samband med sin religiösa kris säger sig L-s vilja offra botaniken för att inte frestas av ärelystnadens farliga synd, men med ett kort avbrott under 1840-talet förblev han en ivrig botanist livet ut. Han sökte för växtbyte och tankeutbyte kontakt med yngre botanister, och under 1850-talet publicerade han uppsatser och meddelanden i *Botaniska notiser*. I VA:s arkiv finns flera otryckta avhandlingar av honom. Han tycks i viss mån ha förött sina krafter och sitt kunnande på beskrivning av varieteter av viden, starr och björkar. Eftervärlden har i flera fall inte kunnat återfinna de former han såg, men i andra har hans bestämningar långt senare blivit bekräftade. Måhända med någon överdrift skriver S Selander, att L-s var "kanske den av svenskar som fått mest i arv av Linnés geniala ögon", men utan tvekan gjorde han på sin isolerade utpost bestående insatser inom växtgeografi, ekologi och systematik. Efter Wahlenbergs död föreslogs L-s som dennes efterträdare i VA men hade då genom otidigt skrivsätt i botaniska sammanhang och sitt rykte som "läsare" få vänner i akademien och föll igenom vid valet.

L:s energi räckte till även för andra grenar inom naturalhistorien. Han samlade mindre däggdjur, fåglar och insekter åt zoologer och kallades till medlem i Sv jägarförbundet. I S Nilssons *Skandinavisk fauna* nämns L-s bl a som upptäckare av den för Skandinavien tidigare okända rödsorken. Under åren i Karesuando iakttog L-s regelbundet temperaturer, vind, molnighet och nederbörd. Hans observationer 1830 - 38 trycktes i Frankrike och de senare årens efter bearbetning av A Ångström i VA:s *Öfversigt* 60.

1838 fick L-s genom VA:S förmedling av kungen ett oklart formulerat uppdrag att följa en fransk expedition genom Lappland. Det gällde den sk Rechercheexpeditionen, som under tre somrar företog resor i nordliga farvatten. Ledare var P Gaimard, bland de vetenskapliga deltagarna fanns skandinaver och som expeditionens historieskrivare medföljde den något svensktalande Xavier Marmier. L:s insatser för expeditionen var kanske inte så stora, men han fick genom den extra inkomster, värdefulla bekantskaper och hederslegionen. 1838 mötte han expeditionen i Hammerfest vid dess återkomst från Spetsbergen. Han åtföljde sedan de expeditionsdeltagare som tog landvägen söderut genom Nordnorge till Karesuando, där han härbärgerade dem några höstdagar. Avsikten hade varit att under landresan göra vetenskapliga iakttagelser, men därav blev just ingenting, eftersom fransmännen saknade både termometer och barometer. Följande höst logerade åter expeditionsdeltagare i Karesuando, vilket bl a förde med sig en elak karakteristik av L-s i en reseskildring författad av Leonie d'Aunet, som deltog i expeditionen förklädd till man. Till Gaimard sålde L-s tusentals växter, han fick sina meteorologiska observationer betalda och tryckta i det omfattande verk som redovisar expeditionens resultat och därtill beställning på en bok om lapparnas gudalära. För ett liknande arbete hade han förberett sig under uppsalaåren, och manuskriptet var trots mellankommande hinder färdigt 1845, men då expeditionens anslag drogs in efter februarirevolutionen, blev det aldrig översatt till franska, och hans *Fragmenter i lappska mythologien* kom i tryck först 1959.

I Karesuando hade L-s oförtrutet men med föga framgång kämpat mot det i lappmarkerna huvudsakligen till storhelgerna koncentrerade spritmissbruket, som särskilt bland lapparna åstadkom svårt elände. Genom påstötningar hos myndigheterna förmådde han dessa att halvhjärtat beivra brott mot det existerande förbudet mot att föra in brännvin till Lappmarken, och 1839 lät han på lappska trycka en broschyr, i vilken han i starka färger målar de märken brännvinet sitter på kropp och själ. 1839 dog familjens näst äldste son (tvillingen Levi, född 1836), och under 1830-talet och början av 1840-talet var L-s tre gånger allvarligt sjuk. I samband härmed gick han igenom religiösa kriser, som kulminerade under den sista sjukdomstiden, då han i brev berättar om att han var övertygad om sin snara död i lungshot. Han tillfrisknade och reste 1843 till Härnösand för att avlägga pastoralexamen och bli behörig att söka kyrkoherdetjänst. Hans delvis nya och strängare inställning i religiösa frågor lyser fram i predikningar under det halvårslånga uppehållet i Härnösand och i den latinska avhandling *Crapula mundi, Världens rus*, som han fogade till sina examenstester - en skrift som gisslar tidens

ondska och människornas syndfulla njutningslystnad. ”Världen är galen. Den är fången i djävulens snaror.”

Efter examen blev L-s förordnad att visitera lappmarksförsamlingarna, och under visitationsresan kom han i kontakt med olika grupper av läsare. Själv skrev han 8 år senare i *Ens ropandes röst*, att ett sammanträffande under resan med lappflickan Maria och den inblick hon gav honom i nådens ordning kom att få avgörande betydelse för hans lära och gärning. När han våren 1844 kom hem till Karesuando, hade hans förkunnelse fått ny kraft. Han uppträdde som läsarnas försvarare och gick skarpt till rätta med den form av kristendom han ansåg slapp och vanemässig. Enligt hans egen beskrivning av sin arbetsmetod mörbultade han syndarnas själar, tills de under djup ånger kom i rätt förkrosselse och leddes till att fatta att de var Guds barn. För att få synden att framstå i all sin vederstygglighet målade han den i krassa färger, särskilt ”dryckenskapsdjävulen”, och han fångslade sina lyssnare genom bilder och liknelser hämtade ur den alldagliga verkligheten. Likt en gång Luther undvek han inte de ofta grova ord som hans åhörare brukade i dagligt tal, vilket han klandrats för. Han förkunnade mer lag än evangelium, han öppnade helvetets dörrar på vid gavel och lät dem länge stå öppna. Först när alla sett och förstått vad som fanns därinne, gläntade han på himlens port. Hans metod hade framgång, och mot slutet av 1845 blossade den læstadianska väckelsen upp och spred sig likt en gräsbrand över den finsk- och lapsktalande delen av Nordkalotten. Han ville inte skapa någon ny revolutionär lärobyggnad, det gällde en reformation och återgång till den lära som förkunnats av Luther.

L-s byggde ramen för trosriktningen, dogmerna och ritualen formades av hans finska och lapska lärjungar och efterföljare. Karakteristiskt för læstadianismen är den kristna församlingens befogenheter. Till denna, som inte söker stöd i någon yttre organisation, hör endast de väckta, och endast genom att inför församlingen eller en trosfrände bikta sina synder och mottaga förlåtelse kan den enskilde träda i förbindelse med Gud och vinna salighet. Först genom den muntliga utläggningen i församlingen kan bibelordet bli ett medel till andlig pånyttfödelse och större vikt fästes vid predikan och högläsning än vid den enskildes bibelstudier och böner.

Till sv kyrkan är hållningen fördragsam. Av sakramenten lägges stor vikt vid nattvarden, medan dopet fått en mer undanskymd ställning. En uppmärksam plats intar de extatiska känsloutbrott med omfamningar, snyftningar och rop (*liikutuksia*), som kan förekomma under möten och gudstjänster. I de trakter som nåddes av väckelsen åstadkom den en märklig förändring. Fogdar och läkare rapporterade om lugn, nykterhet och ökat västånd, även om de ibland riktade anmärkningar mot religiösa överdrifter och en viss fanatism.

När L-s kom till Pajala, hade hans lära hunnit före honom, men han fick där och i Härnösands konsistorium vedersakare, som hade svårt att fördra hans predikningar mot ”horbockar och fyllhundar” och hans sturska uppträdande mot överordnade. 1851 och 1854 varnades han av konsistoriet för tjänstefel och för otidigt skrivsätt. En norsk biskop ville 1853 i en anmälan till sv regeringen ställa L-s och hans lära till svars för de moral som året innan begåtts av religiösa fanatiker i Kautokeino, men i en avfordrad förklaring påvisade L-s det orimliga i beskyllningen. Samma år anklagades han av några sockenbor för att i sina predikningar ha gjort bruk av talesätt som sårade den naturliga blygsamheten men klarade sig vid den följande biskopsvisitationen bl a genom sin färdighet att vid en direkt fråga balansera på randen mellan sanning och lögn.

Att L-s nekades utrymme, när han ville svara på smädelser i lokalpressen, var ett av skälen till att han 1852 - 54 gav ut tidskriften *Ens ropandes röst*. Den innehåller utom klarlägganden av hans lära och handlande även en öppen hjärtig men fragmentarisk självbiografi. Han skrev inte sällan grovt och smädligt och blev i ett fall hotad med åtal och tvungen att betala ett avsevärt skadestånd. I mer än 12 år arbetade L-s på ett filosofiskt verk *Dårhushjonet*, i vilket han utvecklar sina dogmatiska åsikter och söker förena en naturvetenskaplig grundåskådning med tron på själens odödlighet. L-s lyckades inte finna någon förläggare, och först långt efter hans död blev manuskriptet tryckt efter märkliga öden.

Till skillnad från brodern Petrus tycks L-s inte ha framhävt sitt lapska påbrå, men han röjde i flera sammanhang att det inte var honom likgiltigt. I Uppsala gjorde han för framtida bruk utdrag ur svåråtkomliga lapplandslitteratur. Som missionär räddade han genom sina åtgärder Arjeplogs lappar

från en godtycklig höjning av den sk lappnästen, en avgift som lapparna från äldsta tider ”frivilligt” åtagit sig att betala kronofogden. Under 1830-talet var L-s invecklad i en långvarig tidningspolemik om lappmarksfrågor. En serie artiklar i Statstidningen, i vilka han tog upp problem som rörde kommunikationerna, nybyggarna och lapparnas historiska traditioner, blev upphovet till ett gräl fört i Norrlands tidningar och Norrlandsposten mellan honom och länsmanen i Lycksele Eric Holmström, som ansåg att lapparna borde tvingas till fast bosättning, eftersom deras kringirrande levnadssätt förde med sig spritmissbruk och ställde till besvär för plikttrogna tjänstemän. L-s försvarade lapparnas sätt att leva och hävdade att utan dem och deras renar skulle lappmarkerna vara öde. För fylleri hade han inget försvar, men han påminde om att innan köpmän och präster kom var brännvinet okänt. Det var nu myndigheternas plikt att bibehålla lapparna vid de privilegier som de en gång fått och att skydda dem mot övergrepp från de bofasta. I den vidlyftiga statistik som L-s 1857 publicerade i "Den svenska nykterhetshärolden" jämför han nomadernas sätt att leva, bo och äta med de fastboendes, vilken jämförelse utfaller till lapparnas förmån.

L-s torde när han kom till Karesuando väl ha behärskat de lapska dialekter, som talades i Arjeplog och Kvikkjokk, och han bor inte ha haft någon svårighet att lära sig den norsklapska, som brukades i Torne lappmark. Enligt K B Wiklund var L-s grundare av det nordlapska skriftspråket. Wiklund och andra har dock haft vissa invändningar mot hans stavning, hans iver att rensa lapskan från sv inslag och hans ibland besynnerliga språkliga nybildningar. På lapska lät han, utom vad som tidigare nämnts, trycka ytterligare en nykterhetsbroschyr, en julpredikan och 44 ett större arbete, vars titel på sv skulle lyda Gamla berättelser om Gud och människan. Det är en biblisk historia i 80 kapitel, som varderades högt av sina många läsare och användes som andakts- och lärobok ännu i början av 1900-talet.

L-s var kraftigt byggd men kortvuxen, hade en väldig stämma och vacker sångröst. På äldre dagar gick han djupt framåtböjd, märkt av tunga bördor under fjällvandringar och den sjukdom som tyngde hans sista år. Hans levnadsvanor var ytterligt enkla, och för sitt yttre var han likgiltig. Resenärer berättar hur han med fladdrande, oordnat hår, klädd i en smutsig päls och lurviga handskar förrättade gudstjänst i Pajala kyrka. L-s var en fångslände talare, både när han skildrade fjällvärldens under och när han med hot om helvetets eld skrämde sina församlingsbor från brännvinet. Han var en motsatsernas man, och en personlighet som väckte starka känslor.

(Ref Sv Biogr Lexikon, band 22)